

BIOSFÉRICKÁ REZERVACE ŠUMAVA - INOVATIVNÍ NÁSTROJ INTEGROVANÉ OCHRANY PŘÍRODY ŠUMAVA BIOSPHERE RESERVE - INNOVATIVE TOOL OF INTEGRATED NATURE PROTECTION

PhDr. Drahomíra Kušová, Ph.D.

Zemědělská fakulta Jihočeské university v Českých Budějovicích,
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
e-mail: dkusova@zf.jcu.cz

doc. Ing. Jan Těšitel, CSc.

Vysoká škola regionálního rozvoje
Žalanského 68, 163 00 Praha 17 – Řepy
e-mail: jan.tesitel@metcenas.cz

Klíčová slova:

integrováná ochrana přírody, biosférická rezervace, adaptace, inovace, Šumava

Key words:

integrated nature protection, biosphere reserve, adaptation, innovation, Šumava Mts.

Abstrakt:

Cílem článku je popis a analýza fungování biosférické rezervace jako inovativního přístupu v integrované ochraně přírody a krajiny na Šumavě a následná interpretace prizmatem Mertonovy teorie adaptace. Jako základní metoda byla použita disciplinovaná případová studie. Reflektovala výsledky longitudinálního akčního výzkumu, který byl v území autory realizován. Byly postupně analyzovány tři institucionální modely biosférické rezervace. Ukázalo se, že nezávisle na institucionální afiliaci byl koncept využíván jen účelově, v případě že byly k dispozici projektové finanční prostředky. Dnes lze konstatovat, že státní správa v ochraně přírody koncept biosférické rezervace internalizovala. V intencích Mertonovy teorie tak došlo ke změně její adaptační strategie, kdy inovace byla nahrazena konformitou. V této situaci se aktivity biosférické rezervace inovativně zaměřily na realizaci projektů založených na principu ochrany přírody a krajiny prostřednictvím jejího šetrného využívání.

Abstract:

The aim of the article is to describe and analyse functioning of biosphere reserve as an innovative approach to integrated nature and landscape conservation as it was implemented in the Šumava Mts. The implementation process was then interpreted in terms of Merton's adaptation theory. Case study was used as the key method reflecting results of longitudinal action research realised by authores in the area. Three institutional models of biosphere reserve were analysed. Regardless its institutional affiliation, the concept appeared to be used expediently only, depending on availability of financial resources. Nowadays we can state that the concept of biosphere reserve has been internalised by the state administration in nature protection. In terms of Merton's theory, it can be interpreted as a change in adaptation strategy – from innovation to conformity. In this situation, activities of biosphere reserve have innovatively focused on projects building on the principle of nature and landscape conservation-by-use.

ÚVOD

Úspěšný management velkoplošného chráněného území se musí vypořádat s problémem, jak sladit ochranu přírody s lokálními formami a praktikami využívání území. Při historickém pohledu můžeme identifikovat dva základní přístupy managementu chráněných území, které se od sebe principiálně liší v názoru na to, do jaké míry by se místní obyvatelé měli zapojit do rozhodovacích procesů o využití chráněného území [13]. Tradiční, **exkluzivní model** ochrany přírody upřednostňuje přístup, který vylučuje místní obyvatele z tohoto rozhodování a striktně reguluje jejich aktivity. Předpokládá přitom, že ochrana přírody bude primárně vykonávána prostřednictvím státní správy [8]. Druhý, **inkluzivní model** je založen na předpokladu, že úspěch ochrany přírody do značné míry závisí na větším zapojení místních obyvatel jak do procesu vyhlášení chráněných oblastí, tak do způsobu jejich managementu. V tomto kontextu pak [49] mluví o změně paradigmatu k **integrované ochraně přírody**, kdy koncept, spoléhající na rigidní přístup shora jdoucích příkazů, je nahrazován pružným přístupem, založeným na participaci místních a regionálních klíčových osobností. Tato tendence je evidentní zvláště ve střední Evropě, kde chráněnými územími nejsou jen krajiny panenské, ale i krajiny kulturní, po staletí transformované lidskou činností [41]. Je-li předmětem ochrany krajina kulturní, pak jsou lidské aktivity nezbytné k tomu, aby se udržel její charakter. Diskuse by se tedy měla týkat formy, intenzity a prostorového rozmístění lidských aktivit, spíše než jejich eliminace z chráněného území. V podstatě jde o nalezení konsenzuální ekonomické aktivity, tj. aktivity „kompatibilní“ se zájmy ochrany přírody, která by zároveň zaručovala určitý ekonomický rozvoj daného chráněného území [44].

Snaha o **integrovaný management chráněných území** je reflektována v **konceptu biosférické rezervace (BR) UNESCO**. V současnosti se o biosférické rezervaci předpokládá, že je územím, ve kterém budou paralelně naplňovány tři základní funkce: 1) ochrana biologické diverzity/přírody; 2) výzkum, vzdělávání a osvěta; 3) podpora udržitelného rozvoje [19], [60]. Biosférické rezervace se tak z podstaty své definice stávají modelovými územími pro odzkoušení praktické aplikovatelnosti zásad udržitelného rozvoje [61]. Z institucionálního hlediska je tento koncept otevřený. Na všechny zainteresované hráče - vědce přírodovědných i společenských oborů, skupiny zabývající se ochranou přírody i rozvojem území, zástupce správních orgánů, spolků i místní obyvatelstvo - se dívá jako na partnery a snaží se je povzbudit ke vzájemné spolupráci a participaci na managementu území. Hledání rovnováhy mezi ochranou přírody a socio-ekonomickým rozvojem je přitom chápáno jako dynamický proces inovace, jehož důležitou součástí je proces učení formou interakce a participace [34], [27].

V České republice jsou jednotlivé typy zvláště chráněných území vymezeny Zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb.[43]. Území jsou rozdělena podle významu, způsobu a předmětu ochrany do několika kategorií: národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky. Biosférická rezervace však není mezi v praxi používané kategorie velkoplošné ochrany přírody zařazena. Praktická aplikace konceptu biosférické rezervace nemá tedy v České republice legislativní oporu. Statut biosférické rezervace je zpravidla vnímán jen jako mezinárodně uznávaný certifikát kvality, „přilepený“ na území již chráněná českou legislativou, který však nemá váhu právní vymahatelnosti [62]. V České republice bylo vyhlášeno šest biosférických rezervací, které se pokoušejí koncept biosférické rezervace prakticky aplikovat prostřednictvím různých institucionálních modelů. První model je založen na asociaci institutu biosférické rezervace se státní správou příslušného chráněného území (BR Křivoklátsko, BR Třeboňsko; a byla to i startovací pozice BR Šumava). Druhý model je realizován formou spolupráce správy příslušného chráněného území s neziskovou organizací, která za správu vede agendu

biosférické rezervace (BR Krkonoše a BR Bílé Karpaty). Třetí model je reprezentován BR Dolní Morava a má formu obecně prospěšné společnosti. Nejednoznačná legislativní situace vede na jedné straně k tomu, že státní ochrana přírody má jen velmi omezený manévrovací prostor při prosazování tohoto konceptu v praxi [26]. Na druhé straně a-priorní legislativní nezakotvenost otevírá prostor lokálním iniciativám a může tedy povzbudit vytváření lokálních uskupení, která mohou pragmaticky využívat tento koncept pro dosahování svých cílů.

CÍL PRÁCE

Cílem článku je popsat a analyzovat fungování biosférické rezervace jako inovativního přístupu v integrované ochraně přírody na Šumavě, a to od roku 1990, kdy byla vyhlášena v rámci mezinárodního programu UNESCO Man and Biosphere, do současnosti a následně interpretovat změny její role prizmatem Mertonovy teorie adaptace.

Merton vychází z předpokladu, že existuje určitá typologie sociálního adaptačního jednání aktérů - hráčů (v dnešní terminologii "stakeholders") [35]. K diferenciaci jejich jednání vedou dva klíčové faktory. Prvním z nich jsou kulturní cíle, které si společnost klade pro své směřování (definice v politických programech, vládních prohlášeních a strategických dokumentech, apod.). Druhým faktorem jsou pak institucionalizované prostředky, pomocí kterých společnost těchto cílů dosahuje (instituce tedy slouží jako nástroje pro dosahování cílů). Aktéři zaujímají k těmto faktorům různé postoje manifestovné jednáním, kterým odpovídají na otázku kam (cíl) a kudy (cesty/instituce). Existuje v zásadě pět základních typů adaptačních strategií, z nichž dva – konformita a inovace – jsou důležité z hlediska tématu diskutovaného v článku, neboť reprezentují zvládnutou adaptaci. Konformním jednáním se v tomto kontextu rozumí jednání, které je v souladu jak s kulturními cíli společnosti, tak s prostředky, které jsou ve společnosti používány k dosahování těchto cílů. Ve srovnání s tím je inovativní jednání takovým jednáním, které je v souladu s cíli společnosti, které ale hledá jiné/nové prostředky pro jejich dosažení.

Sladění zájmů ochrany přírody s lokálním socioekonomickým rozvojem lze v případě velkoplošného chráněného území chápat jako definování kulturního cíle, pro jehož dosažení se hledají vhodné institucionální prostředky.

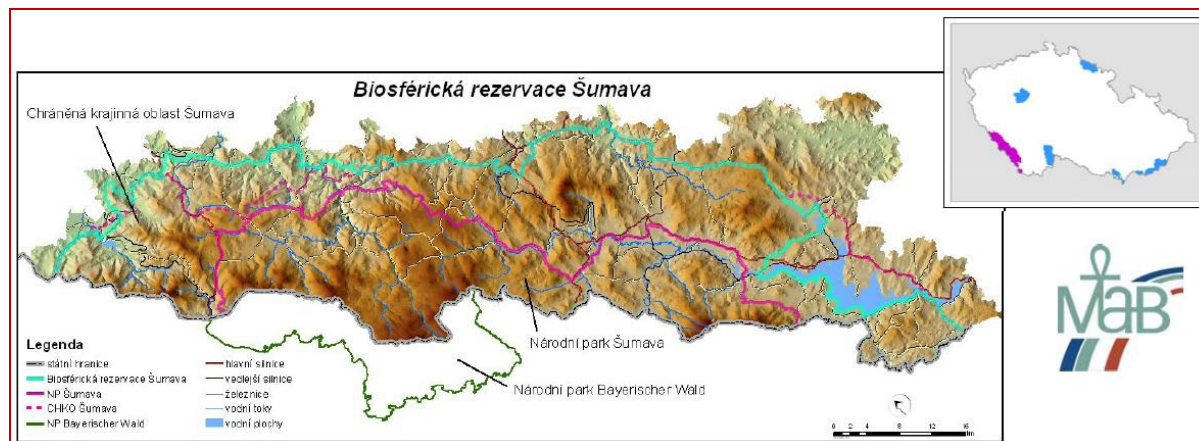
MODELOVÉ ÚZEMÍ, MATERIÁL A METODA

Šumava je příhraničním horským pásmem, které se nachází na jihozápadě Čech. Lze jej považovat za historicky kulturní krajinu, která v poválečném období prošla velmi dynamickým vývojem. Problematika vztahu ochrany přírody a lokálního rozvoje je zde přítomna dlouhodobě. Velkoplošná ochrana přírody je na Šumavě aplikována od roku 1963, kdy zde byla vyhlášena chráněná krajinná oblast, dosud největší na území České republiky. Přiznáním statutu biosférické rezervace v roce 1990 získalo toto území mezinárodně uznávaný certifikát „kvality přírody“. V roce 1991 byl na přírodně nejhodnotnější části území vyhlášen národní park.

Šumava (Obr. 1) se stala modelovou oblastí ze dvou důvodů. Potenciální nika biosférické rezervace v životě regionu byla artikulována již v polovině devadesátých let [18], [44]. Čtvrt století jejího fungování je dostatečně dlouhé období na to, aby se daly vysledovat vývojové trendy. Stejně důležité bylo, že problematika vztahu místních obyvatel a ochrany přírody na Šumavě je předmětem výzkumu autorů již od roku 1995. Prováděný longitudinální výzkum měl iterativní charakter naplňující schéma **akčního výzkumu** [15], v rámci kterého se lidé

z modelových území stávají nejen zdrojem informací a příjemci výsledků, ale jsou přímo členy výzkumného týmu a podílejí se na formulaci výzkumných otázek. V tomto schématu byly kombinovány aplikační projekty, které představovaly intervenci vyvolávající určité změny a projekty vědecké, které sloužily k vyhodnocování a teoretické reflexi těchto změn.

Obrázek 1: Mapa Biosférické rezervace Šumava

Zdroj: http://www.npsumava.cz/gallery/5/1563-biosferka_mapa.jpg [cit. 2016-06-27]

Cyklus intervence-analýza byl na Šumavě realizován v období 1995 – 2013 (viz Tabulka 1). V prvních dvou paralelně řešených projektech (číslo 1 a 2 v tabulce) byl aplikován přístup, který bral v úvahu fakt, že v území existuje více zájmových skupin, které mohou mít vzájemně konfliktní cíle a rozvojové strategie. Snahou bylo nalezení rozvojového konsensu mezi jednotlivými zájmovými skupinami v území zahrnujícími i státní správu v ochraně přírody. Na základě provedeného výzkumu byla Správa NP identifikována jako hráč, který měl nejsilnější vyjednávací pozici v daném území. Díky své společenské roli, dané mj. i disponibilními finančními zdroji, měla šanci stát se přirozeným nositelem nebo alespoň iniciátorem budování společné vize a od ní odvozené strategie rozvoje území jako celku [2]. Zároveň bylo možné konstatovat, že rekreační využití oblasti bylo vnímáno jako nejvhodnější rozvojová strategie jak místní elitou, tak veřejností [51]. Analýza Šumavy jako destinace šetrného turismu byla provedena v rámci dvou projektů (č. 3 a 4 v tabulce). Výsledky byly jednak publikovány [52], [53], [56], [57], [5], jednak pravidelně poskytovány Správě NP a CHKO Šumava a Regionální rozvojové agentuře Šumava jako dvěma nejdůležitějším hráčům v území. Vybrané výsledky výše uvedených projektů se v roce 1995 staly jedním z podkladů pro definici „Konceptu rozvoje udržitelného turismu na Šumavě“ a jeho aktualizací v letech 2001 a 2007.

Analýza možností praktického uplatnění participativního přístupu při managementu velkoplošných chráněných oblastí byla předmětem empirická studie srovnávající situaci ve třech českých biosférických rezervacích – BR Křivoklátsko, BR Šumava a BR Třeboňsko – institucionálně reprezentovaných příslušnými správami CHKO a NP (č. 5 v tabulce). Koncept biosférické rezervace UNESCO byl v tomto projektu použit jako etalon pro hodnocení efektivnosti výkonu státní správy v ochraně přírody [54], [55], [23], [24], [25], [26], [27]. Ukázalo se, že hierarchická struktura státní správy nevytváří dostatečný předpoklad pro aplikaci třetí funkce BR – podpory udržitelného rozvoje. Proto byla pozornost soustředěna na analýzu horizontálních organizačních struktur, konkrétně neformálních sítí a v rámci dvou následujících projektů (č. 6 a 7) byl empiricky testován jejich potenciál pro aplikaci konceptu biosférické rezervace na Šumavě. První projekt byl de facto „manuálem“ pro aplikaci modelu „ochrana přírody prostřednictvím jejího udržitelného využívání“ na příkladu šetrného turismu, druhý pak byl odbornou reflexí [28], [58], [63]. Následující dvojice projektů, skládající se z implementačního (č. 8) a teoretického (č. 9), testovala možnosti praktického uplatnění

konceptu biosférické rezervace UNESCO jako lokální komunikační platformy, jejímž cílem bylo sladění zájmů ochrany přírody s ekonomickými aspiracemi na Šumavě [29], [59].

Tabulka 1: *Seznam realizovaných projektů*

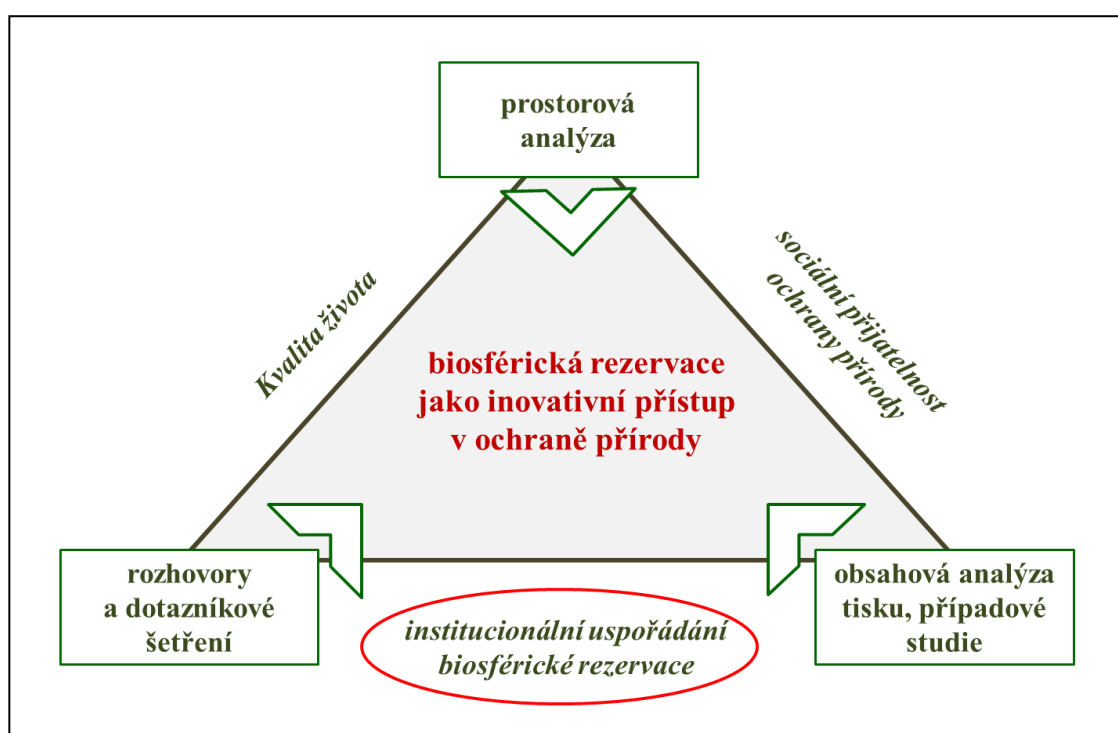
č.	Identifikační údaje projektu	Doba realizace
1	Sustainable development strategy for Šumava Biosphere reserve. UNEP-GEF project on Biodiversity protection in the Czech Republic, World Bank	1995–1997
2	Carrying capacity and revenue mechanisms for the Šumava Biosphere reserve, UNEP-GEF project on Biodiversity protection in the Czech Republic, World Bank	1995–1997
3	The Role of Tourism in the Development of Šumava Region, Open Society Foundation	1999–2001
4	SPRITE: Supporting and Promoting Integrated Tourism in Europe's Lagging Rural Regions, EU 5 th Framework Programme	2001–2004
5	Participativní management chráněných území – klíč k minimalizaci konfliktů mezi ochranou biodiversity a socioekonomickým rozvojem místních komunit, MŽP ČR	2003–2005
6	Conservation and Sustainable Use of Biodiversity through Sound Tourism Development in Biosphere Reserves in Central and Eastern Europe. UNEP-GEF	2005–2008
7	PANet 2010 – Managing Functional Networks of Protected Areas, Interreg III B, CADSES	2006–2008
8	VITAL LANDSCAPES – Valorisation and Sustainable Development of Cultural Landscapes using Innovative Participation and Visualisation Techniques. CENTRAL EUROPE	2010–2013
9	Protected Areas – Social Deal on Nature Protection. GAČR	2011–2013

Zdroj: vlastní zpracování

Výše popsany longitudinální výzkum zaměřený na vztah ochrany přírody a socioekonomického rozvoje byl tématizován podle tří výkladových rámců - kvalita života obyvatel žijících v biosférických rezervacích, sociální přijatelnost opatření na ochranu přírody a institucionální uspořádání biosférické rezervace. Uplatňovala se v něm jednotná strategie **triangulace**, která kombinovala kvantitativní a kvalitativní metody sběru a zpracování empirických dat. Publikace akcentuje třetí z výše uvedených výkladových rámců, jak je patrné z následujícího schématu (Obr. 2).

Jako základní metoda pro analýzu procesu institucionalizace Biosférické rezervace Šumava byla zvolena disciplinovaná **interpretativní případová studie** [37], která nejvíce vyhovovala badatelským záměrům. Teorie adaptace posloužila jako vodítko pro identifikování hlavních procesů a proměnných. Informace nutné pro popis případu byly získány studiem dokumentů formou sekundární analýzy průběžných a závěrečných zpráv projektů uvedených v Tabulce 1 a informací koncentrovaných do vybraných vědeckých a odborných publikací autorů.

Obrázek 2: *Schéma triangulace*

Zdroj :
vlastní
zpracování

VÝSLEDKY A DISKUSE

Potenciální nika biosférické rezervace v životě šumavského regionu byla artikulována již v polovině devadesátých let. Byly vytipovány i potenciální konsensuální ekonomické aktivity – zemědělství, lesnictví a turismus [18], [44]. Nakonec to byl především šetrný turismus, který se stal páteří místní ekonomiky. Navíc, díky svým parametrům [51], [47], [17], [36], [45] se stal momentem shody v území a jako takový byl využit pro budování platformy komunikace mezi zájmy ochrany přírody a ekonomickými aspiracemi regionu.

Fakt, že biosférická rezervace je definována jako koncept, tj. jako suma principů, kde jediným požadavkem je, aby tyto principy byly realizovány prostředky „šitými na míru“ daného území [61], otevírá široké pole možností, včetně institucionálních forem použitých pro tuto aplikaci. V případě Biosférické rezervace Šumava byly analyzovány tři institucionální modely. První z nich byl založen na **výhradní afiliaci biosférické rezervace se státní správou**. V tomto modelu byla instituce biosférické rezervace organizační součástí Správy NP a CHKOŠ. Druhý z nich byl realizován jako pokus o **ad-hoc síť projektů** a s nimi spojených aktérů. I v tomto případě zůstala instituce biosférické rezervace součástí Správy, ta však v tomto modelu nevysupovala jako hegemon, ale jako jeden z partnerů. Třetí model byl založen na principu **sdílené zodpovědnosti za rozvoj daného území**. Memorandum o vzájemné spolupráci vymezilo „dělbu práce“ mezi dvěma partnery při prosazování konceptu biosférické rezervace do praxe. Garantem za „přírodní pilíř“ tj. ochranu biodiversity, přírodně orientovaný výzkum a ekologickou výchovu se v tomto modelu stala Správa NP a CHKOŠ, zatímco Regionální rozvojová agentura Šumava garantovala pilíř „socio-ekonomický“, tj. ochranu kulturní rozmanitosti, šetrný rozvoj území, socio-ekonomický výzkum a obecně vzdělávací a rozvojové projekty. V tomto modelu byla biosférická rezervace institucionálně „přesunuta“ a byla začleněna do organizační struktury regionální rozvojové agentury. Snahou bylo nezvětšovat „institucionální hustotu“ v území zakládáním nové organizace, ale „svěřit“ implementaci biosférické rezervace již existující instituci.

Z organizačního hlediska bylo ve zkoumaném období (1995 – 2013) možné pozorovat dvě zásadní události při pokusu o praktickou aplikaci konceptu biosférické rezervace na Šumavě. První z nich, realizovaná v rámci projektu 7 (viz Tab. 1), byla snaha nahradit (nebo alespoň doplnit) stávající pevnou strukturu státní správy s jasně danou hierarchií distribuce moci strukturou síťovou - horizontální, která je založena na principu rovnosti, dobrovolné spolupráci a sdíleného řízení, kde hlavním pojtkem je vzájemná důvěra všech zúčastněných [7]. Projekt tvořilo devět navzájem provázaných aktivit. Jeho záběr byl poměrně široký, od konkrétních aktivit až po ty, které formulovaly strategické plánovací materiály. „Budování systému přeshraničních turistických stezek“, „Školení místních průvodců“ a „Identifikace potenciálu BR Šumava pro rozvoj netradičních turistických aktivit“ bylo možné považovat za nejpraktičtější projektové výstupy, které měly okamžitou odezvu v území. V rámci projektu se také řešily aktivity, které bezprostředně podporovaly rozvoj šetrného turismu, jakými byly „Systém finanční podpory pro nově vznikající aktivity spojené s udržitelným turismem“ a „Systém certifikace lokálních produktů a služeb“. Mezi „strategické“ aktivity pak bylo možno zařadit spolupráci na aktualizaci „Rozvojového konceptu udržitelného turismu na Šumavě“, „Institucionální analýzu Biosférické rezervace Šumava“ a vytvoření elektronické „Databáze kulturního dědictví BR Šumava“. Součástí projektu bylo i vytvoření diskusní platformy, která umožňovala výměnu informací mezi místními starosty a představiteli Správy národního parku. Legislativní nezakotvenost biosférické rezervace se v tomto kontextu ukázala být spíše výhodou [27], [28], neboť „osvobodila“ jednotlivé hráče od jejich zakořeněných schématických postojů. Prolomily se stereotypy v chování jednotlivých účastníků. Tím, že se cítili být vnitřně osvobození od legislativních norem, začali se chovat velice vstřícně jeden k druhému a soustředili se na dosažení věcných výsledků, místo aby se snažili prosadit oficiální doktríny institucí, které zastupovali. Tato situace dávala do značné míry za pravdu těm teoriím regionálního rozvoje, které tvrdí, že pro rozvoj lokality jsou důležitější mikrosociální procesy, které definují sdílený prostor krajiny jako domov, spíše než neosobní makrosociální struktury [1], [29].

Druhou událostí, realizovanou v projektu 8 (viz Tab. 1), bylo nahrazení ad-hoc síťové struktury „hybridním“ modelem založeným na jednoznačně definované spolupráci Správy NP a CHKO Šumava a Regionální rozvojové agentury Šumava, motivované snahou o vytvoření stabilnější

organizační struktury [30]. Tím byl etablován územně definovaný model managementu, který nastolil zcela novou a ne zcela triviální situaci jak pro národní park, tak pro rozvojovou agenturu. Představoval určitou výzvu pro pracovníky obou institucí v tom, že se měli identifikovat s institucí nově vzniklou, jejíž aktivity se jen částečně překrývaly s aktivitami tradičně zajišťovanými institucemi původními. V rámci tohoto schématu, Správa NP a CHKOŠ „ztratila“ svou pozici leadera, kterou byla a je zvyklá v regionu hrát, a stala se „pouhým“ partnerem. Navíc bylo možné očekávat, že v novém organizačním schématu budou rozvojové aktivity více podporovány, ve srovnání se stavem, kdy BR byla součástí státní správy chráněného území. Ukázalo se však, že samotný koncept biosférické rezervace měl svou podstatou velký potenciál „uklidnit“ situaci, neboť byl vytvořen „v dílně“ ochrany přírody. V tomto kontextu bylo pro představitele státní správy v ochraně přírody snazší přijmout pro ně novou roli partnera, aniž by „ztratili tvář“ v diskusích o rozvoji regionu s ostatními hráči.

Obrázek 3: *Propagace „Průvodců krajinou a přírodou Šumavy“*

Zdroj: <http://www.npsumava.cz/cz/1072/sekce/pruvodci-sumavou/> [cit. 2016-06-27]

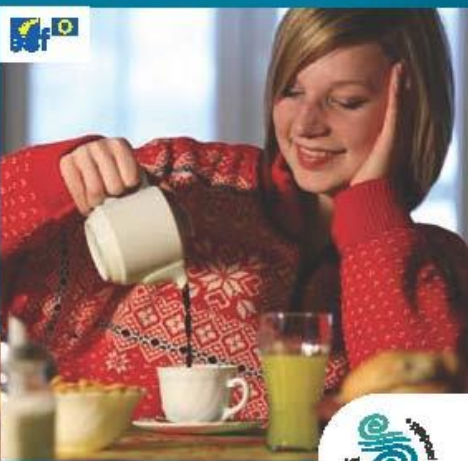
Analýza historické a organizační posloupnosti ukázala, že nezávisle na institucionální afiliaci byl koncept biosférické rezervace využíván jako postmoderní „tekutá“ struktura [3]. Ani jedna z výše zmíněných institucí nevyužívala koncept permanentně, ale jen účelově a to v případě, že byly k dispozici projektové finanční prostředky, které umožňovaly realizaci různých aktivit. Výstupy/aktivity těchto projektů, pokud se ukázaly být slibnými investicemi, byly následně ukotveny jako část standardního portfolia „služeb“, které zkoumané instituce poskytovaly. Jako příklad lze uvést systém místních průvodců, který byl „adoptován“ Správou NP a CHKO Šumava a zařazen do jejího odborného programu pravidelné práce s veřejností (viz Obr. 3). V případě RRAŠ byl používán certifikační systém „Šumava-originální produkt®“, původně zaměřený výhradně na lokální produkty, rozšířen o certifikaci služeb souvisejících se šetrným turismem (viz Obr. 4).

Obrázek 4: Šumava originální produkt – regionální značení služeb

Jak značku získat?

1. Splňujete-li certifikační kritéria, vyplňte formulář žádosti o značku (ke stažení na www.regionalni-znacky.cz) a přidejte regionální koordinátora. Můžete využít i bezplatných konzultací s koordinátorem při vyplňování žádosti.
2. Vaši žádost posoudí nezávislá Certifikační komise složená ze zástupců regionu Šumava – místních odborníků a poskytovatelů služeb. Před rozhodnutím navštíví vybraní členové komise Vaše zařízení.
3. V případě kladného rozhodnutí Vám bude uděleno právo užívat značku prostřednictvím certifikátu a smlouvy na 2 roky, poté můžete o značku požádat znovu. Obdržíte také logo značky v elektronické podobě, grafický manuál a označení s logem značky pro Vaše zařízení.
4. S udělením značky je spojen poplatek 4.000,- Kč, při opětovné žádosti (po 2 letech) již jen 3.000,- Kč.

Regionální značení služeb

Značku spravuje a uděluje Regionální rozvojová agentura Šumava, o.p.s.. Podrobné informace naleznete na webových stránkách www.regionalni-znacky.cz.

Kontakty:
Regionální rozvojová agentura Šumava, o.p.s.
384 73, Stachy 422
www.ras.eu
Kateřina Vláčilová – regionální koordinátorka
tel.: (+420) 380 120 263, vlasikova@ras.eu

To právě na Šumavě

Příležitost pro podnikatele v cestovním ruchu

Chcete se zviditelnit mezi konkurencí? Jste hrdi na region, kde žijete a pracujete? Snažíte se podnikat šetrně k životnímu prostředí?

Ukažte svým hostům, že jim dáváte „něco navíc“! Zažádejte o regionální značku ŠUMAVA originální produkt* a získejte zajímavou formu propagace a zviditelnění pro své ubytovací nebo stravovací zařízení.

*restaurace
hospody
hotely
penziony
ubytování
v soukromí
chaty
chalupy
apartmány
ubytovny
kempy*

www.regionalni-znacky.cz

www.regionalni-znacky.cz

Zdroj: <http://www.regionalni-znacky.cz/sumava/> [cit. 2016-06-27]

Jak bylo řečeno výše, koncept biosférické rezervace představuje nový přístup, který je založen na principu sociální inkluze a ochraně biodiversity prostřednictvím jejího udržitelného využívání. Je definována jako „bottom-up“ aktivita, kdy se hledá lokálně přijatelné, tedy unikátní řešení situace naplňování kulturně definovaného cíle – integrované ochrany přírody. Logicky se z toho dá odvodit, že se v intencích Mertonovy teorie jedná o inovativní, spíše než konformní strategii adaptace. Co se kulturního cíle týká, byl definován mj. dvěma legislativními/strategickými normami. Za jednu z nich, národní, lze považovat Zákon 114/1992 Sb. o Ochraně přírody a krajiny, který doplnil exkluzivní přístup přístupem inkluzivním. Definoval tak požadavek, aby se do ochrany přírody zapojil nejen stát, ale i dotčené lokality formou co-managementu ze strany uživatelů. Druhou normou, nadnárodní, byla Evropská úmluva o krajině platná od března 2004. Artikulovala mj. požadavek na začlenění principů udržitelného rozvoje do praktik státní správy, vč. státní správy v ochraně přírody. Ochrana, správa a plánování přírodních, venkovských, městských i industriálních krajín se tímto staly nejen právem, ale i povinností všech signatářských zemí. Vytvořil se tak důležitý rámec pro formulování národních legislativ týkajících se využívání území/krajin členských zemí. Přijetím Úmluvy se udržitelná krajina stává normou pro státní správu. V Mertonově terminologii tím byly definovány kulturní cíle, které de facto představovaly v té době novou situaci, pro jejíž praktické řešení se začaly hledat adekvátní prostředky.

Každá změna paradigmatu implikuje změnu v postojích a chování společnosti. Ta však musí překonat určitý „odpor prostředí“ daný setrvačností sociálního systému. V České republice, a de facto v celé střední a východní Evropě oproti Evropě západní, existovalo určité zpoždění při

praktické aplikaci integrované ochrany přírody. Legislativní rámec vytvořil sice formální možnost změny perspektivy, její praktická realizace však narážela na praktické problémy té doby. Většina existujících participativních modelů byla založena na zkušenostech získaných v prostředí relativně stabilních demokracií [12]. V zemích střední a východní Evropy nebyla však v té době dostatečně zažitá tradice s demokratickým „víceúrovňovým rozhodovacím modelem“. Hlavní problémem byl „cognitive lock-in“ představitelů státní správy v komunikaci s veřejnou sférou [21]. Soukromé firmy, sdružení a nevládní organizace byly vnímány jako oponenti, spíše než jako partneři [16]. Institucionální problémy by se daly krátce shrnout do konstatování, že aplikace participativního přístupu není kompatibilní s principem fungování státní správy jako byrokratické organizace, který spočívá na prioritě rozhodování centra [40], [48].

Cíl byl sice jasně definován, ale Správa NP a CHKOŠ, jako nižší článek hierarchického modelu státní správy, čekala v intencích logiky fungování byrokracie [20] na jednoznačná uniformní pravidla, která měla přijít shora. Nicméně v devadesátých letech minulého století se používání nových konceptů muselo učit i samotné Ministerstvo životního prostředí ČR. V celém systému chyběla operativní pravidla, jak se s novou situací vyrovnat. Koncept biosférické rezervace byl tedy využíván jako „trenažér“, kde si mohla státní správa svou roli partnera odzkoušet. Používání tohoto modelu na Šumavě usnadňoval i fakt, že tato aktivita byla zpočátku podporována mezinárodními projekty, v pozdější době ministerstvo začalo uplatňovat své vlastní projekty, které umožňovaly Správě NP a CHKOŠ otestovat uplatňování participativní metodiky Místní agentury 21 (MA21) při komunikaci s ostatními uživateli území. Jako příklad takového projektu je možné uvést „Krajinný integrovaný plán rozvoje regionu – KIPR“ [22]. Změna adaptační strategie integrované ochrany přírody – od inovace ke konformitě – trvala na Šumavě čtvrt století.

Obrázek 5: Ukázka z nové propagační brožury

Zdroj: <http://www.br-sumava.cz/> [cit. 2016-06-27]

Dnes lze konstatovat, že státní správa v ochraně přírody na Šumavě standardně aplikuje (nebo se alespoň pokouší aplikovat) integrovaný management velkoplošných chráněných území. V terminologii Mertonova konceptu adaptace se tedy její chování dá popsat jako konformita. Pro aplikaci integrované ochrany přírody již koncept biosférické rezervace nepotřebuje. Nahradila jej pravidly zavedenými přímo uvnitř struktury státní správy, tj. koncept biosférické rezervace internalizovala. V této situaci se biosférická rezervace, v intencích modelu sdílené zodpovědnosti za území, inovativně zaměřila na podporu a realizaci projektů spojených s šetrným využíváním lokálního a regionálního přírodního a kulturního dědictví, ne nutně přímo spojených s ochranou přírody, ale stavících spíše na principu ochrany krajiny prostřednictvím jejího šetrného využívání. Lze to doložit i faktem, že v současnosti realizuje projekt **"Biosférická rezervace Šumava - Dobrá adresa pro život"**, spolufinancovaný ze zdrojů Evropské unie Cíle 3 Programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Svobodný stát Bavorsko 2007-2013, jehož cílem je zajistit ucelenou propagaci biosférické rezervace Šumava pro region (viz Obr. 5).

ZÁVĚR

„V Evropě je integrovaná ochrana přírody dlouhodobě realizována prostřednictvím biosférických rezervací a rodinou národních parků“ [14]. Míse národního parku z hlediska integrované ochrany přírody je tedy definována podobně jako míse biosférické rezervace. Například dle zákona č. 114/92 Sb. musela být ustavena Rada národního parku, v níž byla náležitě zastoupena i samospráva obcí na jeho území. Pro dosažení společenského cíle – implementaci modelu integrované ochrany přírody v managementu velkoplošného chráněného území – byly tak na Šumavě v devadesátých letech minulého století k dispozici teoreticky dva institucionalizované prostředky – národní park a biosférická rezervace. Bylo je však obtížné

v té době prakticky využít. Národní park jako představitel státní správy v ochraně přírody stále praktikoval centralistický model řízení a rozhodování s dominancí státu. Biosférická rezervace naopak „předběhla svou dobu“. Na organizaci síťového charakteru nebyla společnost připravena a to spolu s neukotveností biosférické rezervace v etablovaných strukturách bylo zřejmě důvodem, že se v území nenašel nikdo, kdo by tento koncept byl schopen prakticky realizovat. Postupné implementaci integrované ochrany přírody a krajiny na Šumavě výrazně napomohl „externí tlak“, který formou mezinárodních projektů podporoval proces zapojování Správy Národního parku Šumava do „rozvojových“ aktivit realizujících princip ochrany přírody prostřednictvím jejího šetrného využívání.

Na základě provedených analýz lze konstatovat, že během své existence se biosférické rezervaci podařilo stát se postupně součástí socio-ekonomického prostředí Šumavy. Navíc si udržela i svůj inovativní potenciál tím, že v území obsadila úspěšně niku „realizace rozvojových projektů založených na šetrném využívání přírodních a kulturních dispozic“. Z tohoto hlediska může být inspirativním příkladem pro ostatní biosférické rezervace v České republice a případně i v jiných zemích.

Problematika je skutečně živá, jak dokládají vědecké diskuse probíhající na téma „participativní management velkoplošných chráněných území včetně využívání konceptu biosférické rezervace“ [50], [39], [9], [3] [6], [38], [42] a „šetrný turismus v chráněných územích“ [31], [4], [11], [10], [32], [46].

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AMIN, A. (2001): *Moving on: institutionalism in economic geography*. Environment and Planning, 33, 1237–1241.
- [2] BARTOŠ, M., KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J. (1998): *Integrated endogenous regional development concept and the role of Šumava National Park administration*. Silva Gabreta, Vimperk, 2, 385–394.
- [3] BAUMAN, Z. (2002): *Tekutá modernita*. Mladá fronta, Praha.
- [4] BECKER, C. and GEORGE, B. P. (2011): *Rapid trail transit and tourism development in the United States*. Tourism Geographies, 13(3), 381–397.
- [5] BOUSSET, J. P., TĚŠITEL, J., SKURAS, D., MARSAT, J. P., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M., PETROU, A., PANTZIOU, E. F. (2007): *A Decision Support System for Integrated Tourism Development: Rethinking Tourism Policies and Management Strategies in the Czech Republic, France and Greece*. Tourism Geographies, 9(4), 387–404.
- [6] ELBAKIDZE, M., ANGELSTAM, P., SANDSTRÖM, C., STRYAMETS, N., CROW, S., AXELSSON, R., STRYAMETS, G., YAMELYNETS, T. (2013): *Biosphere Reserves for conservation and development in Ukraine? Legal recognition and establishment of the Roztochya initiative*. Environmental Conservation, 40(2), 157–166.
- [7] ELDEN, M. and CHISHOLM, R. F. (1993): *Emerging varieties of action research: Introduction to the special issue*. Human Relations 23(4), 121–142.
- [8] GHIMIRE, K. and PIMBERT, M. (1997). *Social change and conservation: an overview of issues and concepts*. In: GHIMIRE, K and PIMBERT, M. (Eds.): *Social change and conservation: Environmental politics and impacts of national parks and protected areas*. Earthscan Publications, London.

- [9] GORNER, T., NAJMANOVA, K., CIHAR, M. (2012): *Changes in Local People's Perceptions of the Sumava National Park in the Czech Republic over a Ten Year Period (1998-2008)*. *Sustainability*, 4(6), 1354–1370.
- [10] HABIBAH, A., MUSHRIFAH, I., HAMZAH, J., E. A. C., BUANG, A., TORIMAN, M. E., SELVADURAI, S., ZAIMAH, R. (2013): *Place-making of ecotourism in Tasik Chini: From exploratory to the contemporary biosphere reserve*. *Asian Social Science*, 9(6), 84–95.
- [11] HADWEN, W. L., BOON, P. I., ARTHINGTON, A. H. (2012): *Aquatic ecosystems in inland Australia: tourism and recreational significance, ecological impacts and imperatives for management*. *Marine and freshwater research*, 63(4), 325–340.
- [12] HALL, D. (2000): *Identity, community and sustainability: Prospects for rural tourism in Albania*. In: RICHARDS D. and HALL D. (Eds.): *Tourism and sustainable community development*. Routledge, London.
- [13] HAYES, T. (2006): *Parks, People and Forest Protection: An Institutional Assessment of the Effectiveness of Protected Areas*. *World Development*, 34(12), 2064–2075.
- [14] HIRSCHNITZ-GARBERS, M. and STOLL-KLEEMANN, S. (2011): *Opportunities and barriers in the implementation of protected area management: A qualitative meta-analysis of case studies from European protected areas*. *Geographical Journal*, 177(4), 321–334.
- [15] CHECKLAND, P. and SCHOLLES, J. (1990): *Soft system methodology in action*. John Willey and sons Publishers, Chichester.
- [16] IMPERIAL, M. T. (1999): *Institutional Analysis and Ecosystem-Based Management: The Institutional Analysis and Development Framework*. *Environmental Management*, 24(4), 449–465.
- [17] IRA, V. (2005): *Sustainable development, quality of life and tourism*. In: HESKOVÁ, M., ŠITTLER, E., DVOŘÁK V. (Eds.): *Tourism, regional development and education*. Reviewed proceedings of the 10th International conference „Tourism, regional development and education“, Tábor, 12–13. May 2005, Jihočeská univerzita České Budějovice, 51–56.
- [18] JENÍK, J. and PRICE, M., F.(1994): *Biosphere Reserves on the Crossroads of Central Europe*. Empora, Praha.
- [19] JENÍK, J. a kol. (1996): *Biosférické rezervace České republiky*. Empora, Praha.
- [20] KELLER, J. (2007): *Sociologie organizace a byrokracie. Druhé vydání*. SLON, Praha.
- [21] KLUVÁNKOVÁ-ORAVSKÁ T. a CHOBOTOVÁ V. (2010): *Inštitúcie a ekosystémové služby v demokratickej a trhovej spoločnosti*. *Životné prostredie*, 44(2), 84–87.
- [22] KOPP, J. (2014): *Strategické plánování udržitelného rozvoje velkoplošných chráněných území*. *Trendy v podnikání*, 4(4), 58–66.
- [23] KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J., MATĚJKA, K., BARTOŠ, M., (2005): *Nature protection and socio-economic development in selected protected areas*. *Ekológia (Bratislava)*, 24, Supplement 1/2005, 109–124.
- [24] KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J., BARTOŠ, M. (2005a): *Medial image of the relation between nature protection and socioeconomic development in selected protected areas*. *Silva Gabreta, Vimperk*, 11(2), 123–133.
- [25] Kušová, D., Těšitel, J., Matějka, K., Bartoš, M. (2006): *Socio-economic conditions in selected biosphere reserves*. *Silva Gabreta, Vimperk*, 12(3), 157–169.
- [26] KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J., MATĚJKA, K., BARTOŠ, M. (2008): *Biosphere reserves – an attempt to form sustainable landscapes (A case study of three biosphere reserves in the Czech Republic)*. *Landscape and Urban Planning*, 84(1), 38–51.
- [27] KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J., BARTOŠ, M. (2008a): *Biosphere reserves - learning sites of sustainable development?* *Silva Gabreta, Vimperk*, 14(3), 221–234.

- [28] KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J., BARTOŠ, M. (2009): *Biosphere reserves as learning sites for sustainable development (a case study of the Czech Republic)*. In: ELLING, L. R. (Ed.): *Social Development*. Nova Publishing, New York, 87–124.
- [29] KUŠOVÁ, D. and TĚŠITEL, J. (2014): *Social perception of nature protection in protected areas (Czech Republic case)*. Silva Gabreta, Vimperk, 20(1), 41–54.
- [30] LAGENDIJK, A. and CORNFORD, J. (2000): *Regional institutions and knowledge - tracking new forms of regional development policy*. Geoforum, 31, 209–218.
- [31] LAW, R., LEUNG, R., BUHALIS, D. (2009): *Information technology applications in hospitality and tourism: A reviews of publications from 2005 to 2007*. Journal of travel and tourism marketing, 26(5-6), 599–623.
- [32] LISI, F. A. and ESPOSITO, F. (2014): *Semantic web services for integrated tourism in the Apulia region*. CEUR Workshop Proceedings, 1195, 178–193
- [33] LUDWIG, M., GRÜNINGER, F., ROTHFUSS, E., HEURICH, M. (2012): *Discourse analysis as an instrument to reveal the pivotal role of the media in local acceptance or rejection of a wildlife management project. A case study from the Bavarian Forest National Park*. Erdkunde, 66(2), 143–156.
- [34] LUNDVALL, B. Å. 1997: *Information technology in the learning economy*. Communications and Strategies, 28, 117–192.
- [35] MERTON, R., K. (1938): *Social Structure and Anomie*. American Sociological Review, 3, 672–682.
- [36] NOLTE, B. (2005): *Tourism in Biosphärenreservaten Ostmitteleuropas. Hoffnungen, Hindernisse und Handlungsspielräume bei der Umsetzung von Nachhaltigkeit*. Mensch and Buch Verlag, Berlin.
- [37] ODELL, J. S. (2004): *Case Study Methods in International Political Economy*. In: SPRINZ, D. F., WOLINSKI-NAHMIA, Y. et al.: *Models, Numbers and Cases: Methods for Studying International Relations*. University of Michigan Press, 56–85.
- [38] ONAINDA, M., BALLESTEROS, F., ALONSO, G., MONGE-GANUZAS, M., PEÑA, L. (2013): *Participatory process to prioritize actions for a sustainable management in a biosphere reserve*. Environmental Science and Policy, 33, 283–294.
- [39] ÖZYAVUZ, M. and YAZGAN, M. E. (2010): *Planning of İğneada longos (flooded) forests as a biosphere reserve*. Journal of Coastal Research, 26(6), 1104–1111.
- [40] PARTO, S. (2005): *“Good” Governance and Policy Analysis: What of Institutions?*. Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology. MERIT-Infonomics Research Memorandum series 2005-001.
- [41] PAAVOLA, J. and ADGER, N. W. (2005): *Institutional ecological economics*. Ecological Economics, 53, 353–368.
- [42] PETROVA, S. (2014): *Communities in transition: Protected nature and local people in Eastern and Central Europe*. University of Manchester, UK.
- [43] PRCHALOVÁ, J. (2000): *Zákon o ochraně přírody a krajiny a NATURA 2000. Úplné znění zákona s komentářem, judikaturou a prováděcími předpisy*. LINDE, Praha
- [44] PRICE, M., F. (1996): *UNESCO'S Man and the Biosphere (MAB) programme in the mountains of Central and Eastern Europe: past experiences and future possibilities*. Silva Gabreta, Vimperk, 1, 289–298.
- [45] SAXENA, G., CLARK, G., OLIVER, T. ILBERY, B. (2007): *Conceptualizing integrated rural tourism*. Tourism Geographies, 9(4), 347–370.
- [46] SELCUK CAN, A., ALAEDDINOGLU, F., TURKR, N. (2014): *Local authorities participation in the tourism planning process*. Transylvanian review of administrative sciences 41, 190–2012.

- [47] SHARPLEY, R. (2000): *Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide*. Journal of Sustainable Tourism, 8, 1–19.
- [48] STOLL-KLEEMANN, S., BENDER S., BERGHÖFER A., BERTZKY M., FRITZ-VIETTA N., SCHLIEP R., THIERFELDER B. (2006): *Linking Governance and Management Perspectives with Conservation Success in Protected Areas and Biosphere Reserves*. Discussion paper 01 of the GoBi Research Group, Humboldt-Universität, Berlin.
- [49] STOLL-KLEEMAN, S. and O'RIORDAN, T. (2002): *From participation to partnership in biodiversity protection: experience from Germany and South Africa*. Society and Natural Resources, 15, 157–173.
- [50] ŠVAJDA, J. (2008): *Participatory conservation in a post-communist context: The Tatra national park and biosphere reserve, Slovakia*. International Journal of Biodiversity Science and Management, 4(4), 200–208.
- [51] TĚŠITEL, J., BARTOŠ, M., CUDLÍNOVÁ, E., HEŘMAN, M., KUŠOVÁ, D., ZEMEK, F. (1997): *Sustainable Development Strategy for the Šumava Biosphere Reserve*. Final Report, Institute of Landscape Ecology AS CR, České Budějovice.
- [52] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M. (1999): *Non marginal parameters of marginal areas*. Ekológia (Bratislava), 18(2), 39–46.
- [53] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M. (2003): *Role of tourism in development of rural marginal areas (region Šumava Mts., Czech Republic)*. In: BANSKI, J., OWSINSKI, J. (Eds.): *Alternatives for European Rural Areas*. European Rural Development Network, Institute of Agricultural and Food Economics, Institute of Geography and Spatial Organization, Polish Academy of Science, Warsaw, 81–91.
- [54] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., MATĚJKA, K., BARTOŠ, M. (2005): *Protected landscape areas and regional development (the case of the Czech Republic)*. In: FLORIANCZYK, Z., CZAPIEWSKI, K. (Eds.): *Rural Development Capacity in Carpathian Europe*. European Rural Development Network, Institute of Agricultural and Food Economics, Institute of Geography and Spatial Organization, Polish Academy of Science, Warsaw, Vol. 3, Rural areas and development, 113–126.
- [55] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., MATĚJKA, K., BARTOŠ, M. (2005a): *Lidé v biosférických rezervacích*. Ústav systémové biologie a ekologie AV ČR, České Budějovice.
- [56] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M. (2006): *Rural areas development – local needs and external forces*. In: FLORIANCZYK, Z., CZAPIEWSKI, K. (Eds.): *Endogenous Factors Stimulation Rural Development*. European Rural Development Network, Institute of Agricultural and Food Economics, Institute of Geography and Spatial Organization, Polish Academy of Science, Warsaw, Vol. 4, 87–97.
- [57] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M. (2007): *Šetrný turismus v biosférických rezervacích – nástroj formování sítě spolupráce (případová studie Biosférické rezervace Šumava)*. Úřad vlády Korutan, Klagenfurt.
- [58] TĚŠITEL, J. and KUŠOVÁ, D. (2010): *Biosphere reserves – suggested model of the institution of commons (Case study of the Šumava Biosphere Reserve)*. Journal of Landscape Ecology, 3(2), 73–89
- [59] TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., SILOVSKÝ, V., MATĚJKA, K. (2014): *Biosphere reserve – platform to communicate nature protection with local development (Šumava Mts., Czech Republic case)*. In: TĚŠITEL, J., KOLBMÜLLER, B., STÖGLEHNER, G. (eds.): *Vital Landscapes*. NEBE, České Budějovice, 67–80.
- [60] UNESCO (1996): *Biosphere Reserves: The Seville Strategy and the Statutory Framework of the World Network*. UNESCO, Paris.
- [61] UNESCO (2008): *The Madrid Declaration*. UNESCO, Paris.

- [62] URBAN, F. (2006): *Institutional and management frameworks in the Biosphere Reserve Šumava*. ETE, Bonn.
- [63] ZELENKA, J., TĚŠITEL, J., PÁSKOVÁ, M., KUŠOVÁ, D. (2013): *Udržitelný cestovní ruch – management cestovního ruchu v chráněných územích*. Gaudeamus, Hradec Králové.

PODĚKOVÁNÍ

Publikace vznikla díky finanční pomoci projektu GAČR P404/11/0354 “Protected Areas – Social Deal on Nature Protection”.